

แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

The guidelines strengthening border community food security in special economic zone of Chiangrai province

วรรัตน์ ขยันการ¹ สุชาติ ลีตระกูล² ชุศรี สุวรรณ³ นาวิน พรหมใจสา⁴

Worarat Khayankan¹ Suchart Leetrakul² Chusri Suwan³ Nawin Promjaisa⁴

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

¹ Ph.D. Candidate in Education and Social Development, ChiangRai Rajabhat University

* Corresponding author, E-mail: tukta906@yahoo.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

² Lecturer, Ph.D. Assistance Professor, Faculty of Education, ChiangRai Rajabhat University, E-mail: leetagool@gmail.com

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

³ Lecturer, Ph.D. Assistance Professor, Faculty of Education, ChiangRai Rajabhat University, E-mail: chusri_cru@hotmail.com

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

⁴ Lecturer, Ph.D. Assistance Professor, Social Science Bureau, ChiangRai Rajabhat University, E-mail: Nawinta2010@hotmail.com

Received: November 13, 2019; Revised: June 26, 2020; Accepted: July 20, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร และแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ใช้วิธีการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาระดับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและประเมินปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสร้างแนวทางความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญร่วมกับการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก ใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มแบบง่าย ขั้นตอนที่ 2 ใช้สถิติวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณ วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ร่วมกับการสัมภาษณ์ และขั้นตอนที่ 3 จัดการสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารและประเมินแนวทางโดยผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความมั่นคงทางอาหารในภาพรวมระดับค่อนข้างสูง แยกเป็นด้านความพอเพียง ด้านการเข้าถึง และด้านการใช้ประโยชน์ มีระดับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ค่าเฉลี่ย 4.00 3.79 และ 4.09

ตามลำดับ แต่ในด้านเสถียรภาพพบว่า มีระดับความมั่นคงทางอาหารปานกลาง ค่าเฉลี่ย 2.77 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร สามารถร่วมอธิบายความมั่นคงทางอาหารได้ร้อยละ 25.9 ($R^2 = 0.259$, $P = 0.05$) ตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงสุด คือรายได้ รองลงมาคือ แหล่งอาหารพืชผักสวนครัว จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และอายุ ตามลำดับ ผลการสนทนากลุ่มและประเมินแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารโดยผู้เชี่ยวชาญพบว่า ในระดับพื้นที่ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในการปลูกพืชปลอดสารเคมี และสร้างการรับรู้ให้กับผู้บริโภคเกี่ยวกับผลผลิตจากแปลงที่ปลูกพืช ปลอดสารเคมีที่อาจมีลักษณะไม่สวยงามเหมือนท้องตลาดทั่วไป จัดหาตลาดสำหรับพืชอินทรีย์และขยายการรับรู้ในวงกว้าง ส่วนแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับภาคคือการวางกรอบนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชปลอดสารเคมีให้ครอบคลุมทุกพื้นที่เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีปลูกพืชปลอดสารเคมีเพื่อความยั่งยืนของระบบผลิตอาหาร สร้างความเชื่อมโยงระหว่างการผลิต การผลิตอาหารปลอดสารพิษเพื่อให้เกิดการพัฒนาห่วงโซ่อาหารอย่างสอดคล้องกัน

คำสำคัญ : ความมั่นคงทางอาหาร , แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร , ชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

Abstract

The research entitled "Guidelines Strengthening Border Community Food Security in Special Economic Zone of Chiang Rai Province" aimed to study the situation of food security, the factors affecting food security, and the guidelines to strengthen the food security. The research was implemented by using mixed methods. The data were collected by using a questionnaire which was examined by the experts, as well as from the interview and focus group. The data collection was done in three steps. The first step was using a questionnaire with the sample group which was chosen by the simple random sampling. The second step was using Multiple Linear Regression to analyze the factors affecting food security, and the third step was implementing the focus group to find the guidelines to strengthen the food security and evaluate the guidelines by the experts.

The results of the study were found that, in general, the sample group had high food security classified by sufficiency, access, and usage (Mean = 4.00, 3.79, and 4.09 respectively). However, stability had an average level of food security (Mean = 2.77). The results from the analysis of Multiple Linear Regression were found that the factors affecting food security could explain the food security for 25.9 % ($R^2 = 0.259$, $P = 0.05$). The most important factor was income, followed by the vegetable garden, the number of family members, and age were ranked respectively.

The results from the focus group and the evaluation of the guidelines to strengthen the food security appeared that in the area level, the establishment the knowledge for growing non-chemical plants and the awareness of the consumers on the different appearance of plants with pesticide residue-free should be done. The organic plants market should be organized and spread the awareness to the public. The guidelines

to strengthen the food security in the regional level appeared that the framework on the promotion of growing non-chemical plants to save the environment and establish the sustainability of the food production should be set as the policy, moreover, the connection between tourism and non-chemical plant production should be established to develop the food chain.

Keywords : Border Community Food Security , The guidelines to strengthen the food security , Special Economic Zone of Chiang Rai Province

บทนำ

ความมั่นคงทางอาหารมีความสำคัญเนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคนที่มีความต้องการอาหารเพื่อการดำรงชีวิต เมื่อพิจารณาความมั่นคงทางอาหารกับความมั่นคงของมนุษย์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของโลกที่มีมิติที่ซับซ้อนขึ้น คำว่าความมั่นคงทางอาหาร จึงมิได้หมายถึงการได้รับประทานอาหารอย่างพอเพียงเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการที่มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้ทุกที่ ทุกเวลา ซึ่งหมายถึงว่าจะไม่เกิดความหิวโหยแม้ในยามเกิดสงครามหรือเกิดภัยพิบัติต่างๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ซึ่งหมายความว่าความปลอดภัยในชีวิตของคนซึ่งต้องมีแบบแผนที่เหมาะสมในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต (เลอลักษณ์ โอทยานนท์ และคณะ, 2562) ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ เกิดความแปรปรวนทางธรรมชาติในหลายพื้นที่ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย รวมถึงสาเหตุของราคาล้างงานเชื้อเพลิงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูกอาหารไปปลูกพืชพลังงานทดแทนมากขึ้น และประชากรโลกที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ภัยพิบัติสำหรับประเทศไทยนั้นในปัจจุบันพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูกอาหารไปเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นหรือปลูกพืชเพื่อทำเชื้อเพลิงแทนน้ำมันเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสภาวะการขาดแคลนพลังงานทำให้ต้องหาพลังงานทางเลือกเพิ่มมากขึ้น จึงพบว่าการใช้พื้นที่ของประเทศไทยจากเดิมแบ่งเป็นพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งพื้นที่ปลูกพืชอาหารและปศุสัตว์มีเนื้อที่ใช้สอยโดยรวมสูง แต่ในภายหลังกลับพบว่า มีการเพิ่มขึ้นของการเพาะปลูกพืชพลังงาน เช่น อ้อย มันสำปะหลัง เพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่การปลูกข้าวที่มีแนวโน้มลดลง ซึ่งสาเหตุหนึ่งคือฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำฝนที่จำเป็นต่อการทำนาปีและน้ำที่ถูกกักเก็บในแหล่งกักเก็บน้ำต่างๆ มีปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำนาปี และเกษตรกรจึงหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นเพิ่มมากขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อพื้นที่เพาะปลูกพืชอาหารให้ลดน้อยลงมาก ซึ่งพื้นที่ที่เหลือที่ทำการปลูกพืชอาหารก็พบว่า จำนวนไม่น้อยมีปัญหาของสารเคมีตกค้าง อันอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้บริโภค และยังมีความเหลื่อมล้ำในด้านความมั่นคงทางอาหารกับป่าชุมชน (สยามนต์ เจริญรัตน์, 2560) การก้าวไปสู่เออีซี (Asian Economic Community)

ในปี ค.ศ. 2015 ทำให้เกิดการรื้อคืบของระบบทุนจากเมืองไปสู่ชนบท ทำให้ที่ดินทำกินของเกษตรกรถูกเปลี่ยนไปเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่ใช่แหล่งข้าวปลาอาหารอีกต่อไป ประกอบกับการส่งเสริมการค้าการลงทุนทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งในพื้นที่และจากประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามาขายแรงงานในเขตเศรษฐกิจพิเศษซึ่งจังหวัดเชียงรายได้ถูกกำหนดไว้ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ พบว่ามีการจัดสรรที่ดินสำหรับรองรับการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมตามยุทธศาสตร์ส่งเสริมการค้า การลงทุนเขตเศรษฐกิจพิเศษจำนวนมาก การใช้พื้นที่เพื่ออุตสาหกรรมจำนวนมากนี้ นอกจากส่งผลให้พื้นที่ทางการเกษตรซึ่งเป็นพื้นที่ผลิตอาหารลดลง ยังเกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจอาจส่งผลให้ราคาอาหารแพงขึ้นกระทบต่อการเข้าถึงอาหารของครัวเรือนในชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ นอกจากนั้นยังส่งผลให้

เกิดการเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ กระทั่งไปยังความต้องการอาหารที่เพิ่มมากขึ้น พื้นที่ชุมชนที่แต่เดิมเคยเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญเพียงพอต่อชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวและบางครั้งยังเหลือเพื่อป้อนสู่ตลาดเมืองกลับมีผลผลิตลดลงหรือสัตว์น้ำบางชนิดที่เคยหาได้กลับหายไป รูปแบบการหาอาหารเพื่อการบริโภคเปลี่ยนแปลงไปจากการหาตามแหล่งธรรมชาติเรือกสวนไร่นาไปเป็นการซื้อหาอาหารเพื่อการรับประทานมากขึ้น ซึ่งอาจประสบปัญหาด้านคุณภาพอาหารที่อาจมีสารพิษหรือยาฆ่าแมลงตามมา ล้วนส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น (มูลนิธิชีวิตวิถี, 2550) และในการร่วมกันวางแนวทางเพื่อแก้ปัญหาอาจต้องใช้ความเมตตากรุณาที่มีต่อทั้งตนเองและผู้อื่นเพื่อให้เกิดแนวทางการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน (ปิยนุช ชมภูภาส, 2560)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหาแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย 3 อำเภอได้แก่ อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ รวมถึงการศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ทั้งนี้ เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปกำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหารของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อศึกษาแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง 3 ด้าน คือ

- 1.1 การศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย โดยกำหนดประเด็น ดังนี้ การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ แหล่งที่มาของอาหาร ความปลอดภัยของอาหาร ความมีเสถียรภาพของอาหาร
- 1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย โดยกำหนดประเด็น ดังนี้ รายได้ของครอบครัว รายจ่ายด้านอาหารของครัวเรือน พื้นที่เพาะปลูกหรือหาอาหารของครัวเรือน แหล่งที่ได้มาของอาหารทั้งในและนอกชุมชน อาชีพหลัก/อาชีพเสริม จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- 1.3 แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย โดยนำเสนอในระดับพื้นที่และในระดับที่ใหญ่ขึ้นไป

ขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ จำนวน 119,006 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนที่อยู่ในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ จำนวน 400 คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามจำนวน 1 ฉบับ ซึ่ง แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ ลักษณะเครื่องมือเป็นแบบเลือกตอบ (Check Lists) และตอนที่ 2 ความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย ความพอเพียงของอาหาร การได้มาซึ่งอาหาร โภชนาการและความปลอดภัยของอาหาร ความมีเสถียรภาพทางอาหาร ลักษณะเครื่องมือเป็นแบบเลือกตอบ (Check Lists) สอบถามมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับและคำถามแบบปลายเปิด

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

1.1 ศึกษาหลักการสร้างแบบสอบถาม และศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย จากนั้นนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้านความสอดคล้อง ความถูกต้องเหมาะสม ความชัดเจน ความครอบคลุม และความครบถ้วนของรายการคำถามในแบบสอบถาม ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60-1.00

1.2 ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

1.3 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

2.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย จำนวน 12 คน

2.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงรายและศึกษาหลักการตั้งประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

2.3 สร้างกรอบประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มจากเอกสารและแบบสอบถามสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งได้วิเคราะห์ข้อมูลมาแล้วในขั้นตอนที่ 1 เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลจากแบบสอบถามและเพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

2.4 นำกรอบประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาความถูกต้องตามเนื้อหาและความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษา ผลการวิเคราะห์

ค่าความเที่ยงตรงของกรอบประเด็นคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มโดยค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60-1.00 จากนั้นปรับปรุงกรอบประเด็นคำถามตามข้อเสนอแนะ

2.5 ผู้วิจัยส่งหนังสือที่ออกจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เพื่อเชิญกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนจากชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงรายทั้ง 3 อำเภอที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเกษตรอินทรีย์แบบชุมชนมีส่วนร่วมให้ข้อมูลเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

2.6 ผู้วิจัยเสนอความเป็นมา ความสำคัญของปัญหาการวิจัย สรุปข้อมูลและสารสนเทศที่ได้จากการวิจัยตามขั้นตอนที่ 1 เพื่อสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมรับรู้และช่วยกันหาแนวทางต่อไป จากนั้นดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากการแสดงความคิดเห็นผ่านการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยช่วยจัดบันทึกการสนทนาและบันทึกเสียง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากแบบประเมินความคิดเห็นต่อแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย 3 ด้าน ด้านความเหมาะสม (Propriety) ด้านความเป็นไปได้ (Feasibility) และด้านความเป็นประโยชน์ (Utility) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป หาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามเกณฑ์การแปลความหมายข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนใน เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

รายการ	Mean	S.D.	ระดับความมั่นคงทางอาหาร
1. ด้านความพอเพียง	4.00	0.43	ค่อนข้างสูง
2. ด้านการเข้าถึง	3.79	0.47	ค่อนข้างสูง
3. ด้านการใช้ประโยชน์	4.09	0.58	ค่อนข้างสูง
4. ด้านเสถียรภาพ	2.77	0.70	ปานกลาง
ภาพรวม	3.65	0.33	ค่อนข้างสูง

จากตารางที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย อยู่ในระดับค่อนข้างสูง (ค่าเฉลี่ย 3.65 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.33) ประกอบด้วย ด้านการใช้ประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 4.09 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.58) ด้านความพอเพียง (ค่าเฉลี่ย 4.00 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.43) ด้านการเข้าถึง (ค่าเฉลี่ย 3.79 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47) และด้านการใช้ประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 4.09 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.58) ส่วนด้านเสถียรภาพพบว่า มีความมั่นคงทางอาหารในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.77 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.70)

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

	อายุ	จำนวนสมาชิก	การศึกษา	อาชีพหลัก	อาชีพเสริม	รายได้	ค่าใช้จ่าย	การบริโภค	แหล่งอาหาร1	แหล่งอาหาร2	แหล่งอาหาร3	แหล่งอาหาร4	แหล่งอาหาร5	แหล่งอาหาร6	ความมั่นคงทางอาหาร
อายุ	1	-.048	-.500**	-.284**	.037	-.247**	-.078	-.074	.021	.014	.051	-.119*	.150**	-.043	-.172**
จำนวนสมาชิก		1	.041	.049	.022	.076	.345**	-.036	.101	.003	-.004	.117*	-.045		-.069
การศึกษา			1	.587**	.018	.430**	.152**	.329**	-.166**	-.085	.033	.334**	-.209**	.024	.212**
อาชีพหลัก				1	-.060	.443**	.211**	.347**	-.147*	-.113	.008	.33**	-.170**	-.035	.184**
อาชีพเสริม					1	.020	.124*	.063	.032	-.218**	-.001	.133*	-.049	.176**	-.089
รายได้						1	.053	.309**	-.069	-.168**	.060	.154**	-.077	.057	.365**
ค่าใช้จ่าย							1	.267**	-.094	.019	.075	.366**	-.321**	.165**	-.168**
การบริโภค								1	-.240**	-.405**	-.016	.514**	-.392**	.201**	-.017
แหล่งอาหาร1									1	-.002	-.087	-.114*	.184**	-.052	-.027
แหล่งอาหาร2										1	-.053	-.207**	.130*	-.092	-.005
แหล่งอาหาร3											1	-.096	-.201**	-.022	.079
แหล่งอาหาร4												1	-.420**	.035	-.110
แหล่งอาหาร5													1	-.076	.101
แหล่งอาหาร6														1	-.085
ความมั่นคงทางอาหาร															1

จากตารางที่ 2 ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย ได้แก่ อายุ การศึกษา อาชีพหลัก รายได้ และค่าใช้จ่าย โดยปัจจัยที่เกี่ยวกับรายได้และแหล่งอาหาร การมีพืชผักสวนครัวจะส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงรายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดการสนทนากลุ่มต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนกับตัวแทนจากชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย พบว่า ตัวแทนจากชุมชนอำเภอแม่สาย มองว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอำเภอแม่สาย ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้ของผู้บริโภค ด้านสังคม คือ ค่านิยมของการบริโภคที่ใช้จ่ายเกินตัว ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การขาดแคลนแหล่งน้ำที่ใช้สำหรับการเพาะปลูก และด้านอื่นๆ ได้แก่ ความสะดวกสบายการเข้าถึงแหล่งอาหาร การโฆษณาเกินจริงของสื่อ ทำให้ผู้ผลิตเอาเปรียบผู้บริโภค และการตลาดหรือช่องทาง ขาดการสื่อสารให้แก่ผู้บริโภค เช่น การผลิตแบบไม่ปลอดภัย ในขณะที่ตัวแทนจากชุมชนอำเภอเชียงแสน มองว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอำเภอเชียงแสน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ คือ เศรษฐกิจตกต่ำ มีรายได้น้อย รายจ่ายสูงเพิ่มขึ้น ด้านสังคม ค่านิยมในการบริโภคที่เน้นความสะดวกสบาย ละเลยเรื่องคุณภาพประโยชน์ของอาหารที่บริโภค และระบบการผลิตอาหารเปลี่ยนไปส่งผลต่ออุตสาหกรรมอาหารที่ไม่เพียงพอต่อผู้บริโภค และด้านอื่นๆ ได้แก่ การนำเข้าผลผลิตทางการเกษตรจากประเทศจีน ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกรประเทศไทยมีราคาตกต่ำ และตัวแทนจากชุมชนอำเภอเชียงของ

มองว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอำเภอเชียงของ ได้แก่ ด้านสังคม คือ ความแตกต่างของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ การขาดการสร้างความรู้เรื่องอาหารให้แก่ผู้ผลิตและผู้บริโภค การตระหนักถึงความสำคัญและให้การสนับสนุนเกษตรกรที่ผลิตอาหารปลอดภัยในสังคม การให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรปลอดภัยที่ถูกต้อง และด้านสิ่งแวดล้อม คือ การป้องกันโรคระบาดและศัตรูพืชกับไม่ให้สร้างความเสียหายแก่พืช และการรักษาที่ดิน

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย จากการร่วมแสดงความคิดเห็น คือ ด้านสังคม เรื่องของค่านิยมและทัศนคติที่เปลี่ยนไปของคนในชุมชนกับการบริโภค ตลอดจนความแตกต่างของความรู้เรื่องการผลิตและการบริโภคของผู้บริโภคที่ส่งผลให้ภาคการผลิตต้องปรับเปลี่ยนตามพฤติกรรมของผู้บริโภค ก็ยังส่งผลถึงด้านเศรษฐกิจในเรื่องของรายได้ไม่เพียงพอของผู้บริโภค เนื่องจากปัจจุบันพบว่า ความสะดวกในการเข้าถึงอาหารมีมาก แต่ครัวเรือนต้องมีรายได้มากพอที่จะหาซื้อ และการหาซื้ออาหารนั้นพบว่า ส่วนใหญ่จะซื้อโดยคำนึงถึงสิ่งที่ไม่ใช่ในครัวเรือน เช่น เนื้อสัตว์ น้ำมันพืช น้ำปลา ที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ การหาซื้อจะเลือกในลักษณะที่หลากหลาย ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงความคุ้มค่าประโยชน์กับรายจ่าย เพราะต้องการของราคาถูก ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การซื้อหาอาหารต้องคำนึงถึงแหล่งผลิตอาหารที่ปลอดภัย เชื่อถือได้ จึงจะทำให้เกิดความปลอดภัยในการรับประทาน ผลการศึกษาแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร แบ่งเป็น 3 แนวทาง ได้แก่ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และภาครัฐ โดยผู้ผลิตต้องมีการผลิตอาหารที่ปลอดภัย งดใช้สารเคมีเพื่อลดการปนเปื้อน ศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาผลผลิตให้ได้มาตรฐาน และต้องรวมกลุ่มผู้ผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในส่วนของผู้บริโภคต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกบริโภคสินค้าทางการเกษตรที่ปลอดภัย ในราคาที่เป็นธรรม และภาครัฐต้องสนับสนุนและส่งเสริมการผลิตอาหารที่ปลอดภัยในชุมชน มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนและมีมาตรการป้องกันการใช้สารเคมีทางเกษตรอย่างจริงจัง และส่งเสริมการบริโภคอาหารในชุมชนที่ปลอดภัย ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ได้ข้อมูลว่า ปัจจุบันแหล่งน้ำของชุมชนเกิดปัญหาไม่มีน้ำ ทำให้การทำเกษตรกรรมมีการเปลี่ยนแปลง โดยจากเดิมยางพาราไม่จำเป็นต้องให้น้ำก็สามารถผลิตน้ำยางได้ แต่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศส่งผลให้น้ำยางมีปริมาณน้อยและคุณภาพไม่ดีเท่าที่ควร แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารคือการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาบริหารจัดการให้มีน้ำกินน้ำใช้ตลอดทั้งปีและลดการใช้สารเคมีทางการเกษตรเพราะทำให้ดินเสียปลูกพืชผักได้ผลผลิตไม่ดี

อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่ต้องการศึกษาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารและแนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร ผู้วิจัยจึงขออภิปรายผล ดังนี้

1. สถานการณ์ด้านความมั่นคงทางอาหารพบว่า ผู้คนส่วนใหญ่ให้ความสนใจด้านอาหารปลอดภัย ไม่มีการปนเปื้อนสารเคมี มีคุณค่าทางโภชนาการ และมีเพียงพอต่อการบริโภคในชุมชนในราคาที่เป็นธรรม จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันผู้คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับสุขภาพ โดยเฉพาะด้านการบริโภคอาหารปลอดภัยเพิ่มขึ้น การรับรู้และพยายามทำความเข้าใจที่มาของแหล่งอาหารเพื่อจะทำให้เกิดความมั่นใจในการบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับความหมายความมั่นคงทางอาหารขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ที่กล่าวว่า ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง “การที่คนทุกคนมีความสามารถในการเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัยและมีคุณค่าทางโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ

ในการตอบสนองต่อความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อการมีชีวิตและสุขภาวะที่ดี” และสอดคล้องกับนิยามความมั่นคงทางอาหารของสจันท์ ประสานต์ (2555) ที่กล่าวถึงความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย 4 มิติ ในส่วนของมิติการเข้าถึงอาหาร คนทุกคนมีโอกาสและสิทธิในการเข้าถึงอาหารที่มีอย่างพอเพียงได้อย่างเป็นธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของปิยนาล อัมดี (2547) ที่ได้กล่าวถึงความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชนบทบ้านป่าคา อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ต้องประกอบด้วยการที่ชุมชนมีที่ดินทำกินอย่างถาวร มีชนบทธรรมนิยมประเพณีในการรักษาผืนป่าต้นน้ำ โดยยังมีความเชื่อของชุมชนที่จะต้องปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ล้มลงไปเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย และประเพณีการแบ่งปันอาหารของชุมชน ซึ่งทำให้ไม่ขาดแคลนข่าวสารแต่ในส่วนของการหาซื้ออาหารในหมวดหมู่อื่นๆ ได้แก่ แหล่งโปรตีน ผัก ผลไม้ ยังมีความจำเป็นต้องมีรายได้ที่มากพอเพื่อให้สามารถหาซื้ออาหารที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้มารับประทาน เพื่อไม่ให้เกิดความขาดแคลนหรือเกิดปัญหาโภชนาการ ส่วนในการศึกษาของทรงชัย ทองปาน และนิธินา เนื่องจำนงค์ (2562) ได้ทำการศึกษาถึงความมั่นคงของอาหารจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพจากนาข้าวได้แปรเปลี่ยนเป็นสวนยางของครัวเรือนชาวนาริมแม่น้ำโขง จังหวัดบึงกาฬ โดยพบว่า ผลจากการที่เกษตรกรในท้องถิ่นเปลี่ยนจากการปลูกข้าวมาเป็นการปลูกยางพารา ทำให้แต่ละครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงความมั่นคงอาหารแตกต่างกันไป โดยกลุ่มที่ทำสวนยางเพียงอย่างเดียว เลือที่จะเข้าถึงอาหารทางอ้อมจากรายได้ที่ได้จากยางพารา อย่างไรก็ตามพบว่า ผลจากการเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ความปลอดภัยจากอาหารมีน้อยลงอันเนื่องมาจากระบบการผลิตยางพาราที่ต้องใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต ทำให้เกิดความห่วงกังวลในความปลอดภัยของอาหาร โดยเฉพาะอาหารจากธรรมชาติ กลุ่มครัวเรือนที่ดำเนินกลยุทธ์ปลูกยางไว้ขายเพียงอย่างเดียว จึงกลายมาเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางอาหารมากที่สุด เนื่องด้วยต้องซื้อข้าวกิน ขณะที่รายได้ที่ได้จากยางพาราไม่แน่นอน การออกไปทำงานนอกสวนยางพาราก็ทำได้ยากเพราะไม่มีเวลา ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่ชาวบ้านต้องซื้อข้าวเพื่อยังชีพ ความเสี่ยงในชีวิตก็เพิ่มสูงขึ้น

สอดคล้องกับงานวิจัยของสุธานี มะลิพันธ์ (2552) ที่ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะ บ้านปากา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งความมั่นคงทางอาหารในนิยามของชุมชนหมายถึงการมีข้าวรับประทานอย่างพอเพียงตลอดทั้งปี การรักษาผืนดินเพื่อการทำนาปลูกข้าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของชุมชนต่อไป ทั้งในระดับพื้นฐานและในระดับที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อให้มีแหล่งอาหารที่มีเสถียรภาพต่อไป แต่อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้พบว่ามิติของความมั่นคงทางอาหารในด้านความพอเพียง การเข้าถึงอาหาร ความปลอดภัย ของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงรายนั้น มีความมั่นคงในระดับที่สูง แต่ในมิติด้านเสถียรภาพจะมีความมั่นคงในระดับที่ต่ำกว่า โดยพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ เมื่อศึกษาให้ลึกซึ้งขึ้นพบว่า ปัญหาของความไม่เสถียรภาพด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงรายนั้น เกิดจากการที่เกษตรกรมีการทำเกษตรกรรมด้านการผลิตอาหารลดลง สอดคล้องกับสำนักงานสถิติจังหวัดเชียงราย (2556) ที่มีรายงานจำนวนการใช้พื้นที่จังหวัดเชียงรายว่ามีแนวโน้มการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรลดลง แต่มีแนวโน้มปลูกพืชทดแทนพลังงานอันได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน อ้อย มันสำปะหลัง เพิ่มมากขึ้น และจำนวนประชากรที่เคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ชุมชนชายแดนในเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงรายทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ มีแนวโน้มที่สูงขึ้นตามลำดับซึ่งอาจส่งผลต่อความไม่มั่นคงทางอาหาร ทั้งนี้ธีระ วงศ์สมุทร (2552) ได้กล่าวถึงวิกฤตอาหารขาดแคลนของโลกว่า หนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อความไม่มั่นคงทางอาหารนั้นเกิดจาก

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก ทั้งนี้การผลิตในระบบปศุสัตว์เชิงเดี่ยว คือปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้ได้ปริมาณพืชผลเกษตรจำนวนมากให้เพียงพอต่อการใช้งาน อาจทำให้มีปริมาณที่สูงดูเหมือนกับสร้างความมั่นคงทางอาหารได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วระบบการเกษตรแบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมีส่วนอย่างมากในการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความไม่สมดุลทางธรรมชาติ ทั้งนี้เนื่องจากในการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ศัตรูทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นแมลงศัตรูพืช เชื้อราที่ทำให้เกิดโรคระบาดต่างๆ มีแนวโน้มเกิดขึ้นมาก พืชมีความอ่อนแอ ในระบบผลิตจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ปุ๋ยเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของพืชให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่ต้องการ มีความจำเป็นต้องใช้ยาฆ่าแมลง ยาปราบวัชพืช เพื่อควบคุมไม่ให้เกิดความสูญเสีย ประเด็นดังกล่าวอาจดูเหมือนว่าพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวต่างๆ มีปริมาณที่สูงขึ้น แต่ปัญหาของการตกค้างจากสารเคมีต่างๆ ทั้งปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาปราบวัชพืช ที่ไหลลงสู่ผืนดิน แหล่งน้ำ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นนทกานต์ จันทร์อ่อน (2557) และมูลนิธิชีววิถี (2550) ได้กล่าวถึงประชาชนคนไทยในเรื่องความไม่มั่นคงทางอาหารได้อย่างน่าสนใจหลายประเด็น ได้แก่ เพราะเหตุใดประเทศไทยที่ได้รับชื่อเสียงว่าเป็นผู้ส่งออกข้าวในปริมาณที่สูงติดต่อด้าน 1 ใน 10 ของโลก จึงยังพบว่า มีผู้ยากไร้ไม่มีอาหารรับประทาน หรือเรียกว่ายังไม่มี ความมั่นคงทางอาหาร แสดงให้เห็นว่า แม้ประเทศที่ได้ชื่อว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ เป็นแหล่งผลิตข้าวของโลก ตลอดจนอภิมหา จงสกล (2554) ก็ได้กล่าวถึงความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยว่ามีแนวโน้มที่จะไม่มั่นคง ทั้งๆ ที่ได้ประกาศตัวว่าจะเป็นครัวของโลก ประเด็นสำคัญที่ได้กล่าวไว้คือ ระบบผลิตอาหารของประเทศไทยมีคณะกรรมการขับเคลื่อนหลายชุด แต่ละชุดมุ่งให้เกิดผลผลิตที่มุ่งเป้าแตกต่างกันไป เช่น คณะกรรมการอาหารและยา มุ่งที่จะควบคุมการผลิตอาหารให้เกิดมาตรฐานและคุณภาพ คณะกรรมการแห่งชาติ มุ่งที่จะให้ประชาชนคนไทยมีความอยู่ดีกินดี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 เน้นให้ประชาชนในทุกช่วงวัยได้รับสารอาหารประเภทโปรตีนอย่างทั่วถึง เป็นต้น แต่จะเห็นว่าการวางแผนให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของคนไทยในทั้ง 4 มิติ ยังมีความไม่สมบูรณ์

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร ในส่วนของผู้ผลิต คือ ขาดการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับการเกษตรและอาหารที่ปลอดภัยในชุมชน แหล่งน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกไม่เพียงพอต่อผู้ผลิตอาหาร การนำเข้าผลผลิตทางการเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านทำให้กระทบกับราคาผลผลิตในประเทศ โรคระบาดและศัตรูพืชมีมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อการผลิตอาหารและอาชีพของเกษตรกร เนื่องจากการผลิตอาหารในชุมชน เริ่มต้นตั้งแต่การเตรียมพื้นที่เพาะปลูก การบำรุงดิน การมีน้ำเพียงพอในการเพาะปลูก การผลิตที่ปลอดภัยนั้นต้องรู้ถึงว่าพื้นที่ที่เพาะปลูกต้องไม่มีการใช้สารเคมีเพื่อกำจัดวัชพืชหรือศัตรูพืช ดินมีความเป็นกรดหรือด่างและเหมาะสมต่อการเพาะปลูกเพียงใด แหล่งน้ำต้องไม่มีสารเคมีปนเปื้อน และต้องรู้วิธีการกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี เหล่านี้เป็นการดูแลเบื้องต้นในด้านการผลิตอาหารที่ปลอดภัย ขณะเดียวกันผู้ผลิตยังต้องเตรียมพร้อมสำหรับการเปิดเสรีทางการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน ว่าจะมีผลกระทบต่อการผลิตพืชผลอย่างไร เพื่อเตรียมแผนรองรับสำหรับการผลิตพืชให้เหมาะสมตามฤดูกาลและไม่ให้กระทบกับอาชีพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นนทกานต์ จันทร์อ่อน (2554) ที่สรุปว่าปัจจัยที่มีผลกระทบกับความมั่นคงทางอาหารของประเทศ ได้แก่ สถานการณ์ด้านปัจจัยการผลิต และผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้าและความตกลงระหว่างประเทศ รวมทั้งได้เสนอแนะแนวทางการวางแผนการใช้ที่ดินและการบริหารจัดการระบบชลประทานอย่างเหมาะสม ในส่วนของผู้บริโภค แม้จะมีความรู้และเข้าใจเรื่องการบริโภคที่ปลอดภัยมีความสำคัญต่อสุขภาพมากน้อยเพียงใด แต่ก็ยังมีนิสัยและค่านิยม ในการบริโภค โดยเน้นการรับประทานอาหารจานด่วนและไม่มีประโยชน์ เนื่องด้วยเวลาที่จำกัดและความเร่งรีบในชีวิตประจำวัน และการบริโภคอาหารบางอย่างที่มี

ราคาแพงเกินรายได้ที่ได้รับ ทำให้กระทบต่อรายได้ในชีวิตประจำวัน ความต้องการความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งอาหาร การรับรู้ข้อมูลการโฆษณาเกินจริง ก็ยังเป็นปัญหาและเป็นปัจจัยสำคัญของผู้บริโภค ขณะเดียวกันผู้บริโภคบางรายก็พึ่งพาตนเองโดยเพาะปลูกเพื่อลดรายจ่ายด้วย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพรรณิ ไชยอำพร (2560) ที่กล่าวถึงสิ่งบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนที่ประกอบด้วย การมีอาหารรับประทานอย่างหลากหลาย มีอาหารรับประทานทุกมื้อ อาหารที่รับประทานต้องมีคุณค่าทางโภชนาการ และอาหารที่รับประทานต้องปลอดสารพิษและสารเคมีที่เป็นอันตราย เป็นต้น

3. แนวทางเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ ผู้ผลิตต้องมีการผลิตอาหารที่ปลอดภัย งดใช้สารเคมีเพื่อลดการปนเปื้อน ศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาผลผลิตให้ได้มาตรฐาน และต้องรวมกลุ่มผู้ผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ Anderson and Cook (1999) กล่าวว่า การจะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในด้านการผลิตอาหารต้องเป็นการรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดระบบอาหารของชุมชนด้วยมติของชุมชนเอง เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนให้เป็นแนวทางเดียวกัน อันจะนำมาซึ่งหลักปฏิบัติที่ชุมชนร่วมใจกันผลิตอาหารอย่างมีคุณภาพและไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม ในส่วนของผู้บริโภคต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกบริโภคสินค้าทางการเกษตรที่ปลอดภัยในราคาที่เป็นธรรม และเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ และภาครัฐต้องสนับสนุนและส่งเสริมการผลิตและบริโภคอาหารที่ปลอดภัยในชุมชน มีการกำหนดนโยบายด้านอาหารที่ชัดเจน โดยประกาศเป็นวาระแห่งชาติและมีมาตรการป้องกันการใช้สารเคมีทางเกษตรที่เป็นอันตรายต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคอย่างจริงจัง สอดคล้องกับข้อค้นพบของอิษฐ์ อินทรภูมิ (2560) จากการศึกษาผลกระทบของการขยายพื้นที่เพาะปลูกต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยในจังหวัดขอนแก่น โดยเสนอว่าภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการวางแผนและกำหนดแนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการผลิต เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ หรือส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตในครัวเรือน ส่งเสริมระบบสนับสนุนการผลิตและการสร้างรายได้ภายในครัวเรือน พัฒนาวัฒนธรรมการเก็บสำรองอาหารของครัวเรือน และส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน และส่งเสริมให้ความรู้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับหลักโภชนาการ การรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่ การผลิตอาหารในครัวเรือนให้มีความหลากหลายชนิดมากขึ้น จึงจะสร้างความมั่นคงทางอาหารได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากพื้นที่ศึกษาชุมชนชายแดนยังมีบริบทที่หลากหลาย หากมีการวิจัยความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชายแดนที่อยู่ในเขตพื้นที่สูงกับชุมชนชายแดนในเขตพื้นที่ลุ่ม เพื่อให้เห็นจุดแข็งและจุดเปราะบางที่ต้องเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารอันเหมาะสมจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธีระ วงศ์สมุทร. (2552). วิฤตอาหารขาดแคลนของโลก: โอกาสทองของประเทศไทย. *วารสาร for Quality*. (139). 46-50.
- ทรงชัย ทองปานและนิธิตา เนื่องจำนงค์. (2562). จากนาข้าวเป็นสวนยางพารา: การเปลี่ยนแปลงวิถีการ ดำรงชีพ และความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนชาวนาริมแม่น้ำโขง จังหวัดบึงกาฬ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 10(1). 10-41.
- นนทกานต์ จันทร์อ่อน. (2557). ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2560, จาก http://library.senate.go.th/document/Ext7091/7091777_0002.pdf.

- ปิยนุช ชมภูภาศ. (2560). ความเมตตากรุณาต่อตนเอง : จากแนวคิดหลักธรรมสู่การพัฒนามาตรวัด. *วารสารวัดผลการศึกษา*. 34 (95). 1-14.
- ปิยนาล อิ่มดี. (2547). *ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนชน: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าคา หมู่ที่ 2 ตำบลบ่อสวก อำเภอมือเืองน่าน จังหวัดน่าน*. (วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- มูลนิธิซีวีที. (2550). คู่มือประชาชนเรื่องความ (ไม่) มั่นคงทางอาหารกับทางออกของประเทศไทย. นนทบุรี: มูลนิธิซีวีที.
- เลอลักษณ์ โอทยานนท์และคณะ. (2562). โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้นำ ชุมชนและผู้ปกครองในจังหวัดสระแก้ว กรณีศึกษาตำบลตาพระยา. *วารสารวัดผลการศึกษา*. 36 (99). 129-142.
- ศจินทร์ ประชาสันต์. (2555). ความมั่นคงทางอาหาร:แนวคิดและตัวชี้วัด. นนทบุรี: มูลนิธิซีวีที.
- ศยามนต์ เจริญรัตน์. (2560). ความมั่นคงทางอาหาร ป่าชุมชน กับการผลักดันเรื่องความเป็นธรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น. สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2560, จาก <http://www.cusri.chula.ac.th/backup/download/cluster5.pdf>.
- สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงราย. (2556). รายงานวิเคราะห์สถานการณ์จังหวัดเชียงราย. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2560, จาก http://osthailand.nic.go.th/masterplan_area/userfiles/file%20Download/Report%20Analysis%20Province/%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%B0%E0%B8%AB%E0%B9%8C%E0%B8%AA%E0%B8%96%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B9%8C%E0%B8%88%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%AB%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%94%E0%B9%80%E0%B8%8A%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%87%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A2.pdf.
- สุธานี มะลิพันธ์. (2552). *ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านป่าก่า อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. กรุงเทพมหานคร.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. (2560). ความมั่นคงทางอาหาร: สิ่งบ่งชี้ต่างวัฒนธรรมในสังคมไทย. *วารสารพัฒนบริหารศาสตร์*. 57 (1). 211-213.
- อภิชาติ จงสกุล. (2554). ความมั่นคงทางด้านอาหารของประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2559, จาก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร : <http://goo.gl/CMZoFA>
- อิชฎิ อินทรภูมิ. (2560). *ผลกระทบของการขยายพื้นที่เพาะปลูกต่อความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยในจังหวัดขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม.
- Anderson, M. D., & Cook, J. T. (1999). Community food security: Practice in need of theory *Agriculture and Human Values*. 16 (1). 141-150.